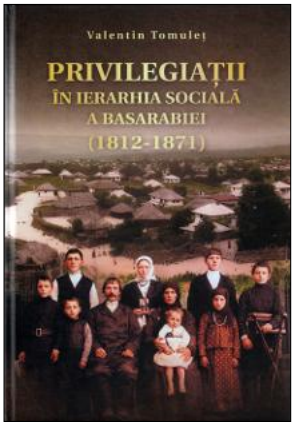
CONFIGURAȚIA IERARHIILOR SOCIALE PRIVILEGIATE ÎN BASARABIA ȚARISTĂ

Doctor în istorie, conferenţiar universitar **Cristina GHERASIM**
E-mail: cristina.gherasim@usm.md
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8615-6086
Universitatea de Stat din Moldova
© 2026. Drepturile de autor aparțin autorului. Licență: CC BY 4.0.

Lucrarea *Privilegiații în ierarhia socială a Basarabiei (1812–1871)*, elaborată de istoricul modernist Valentin Tomuleț, doctor habilitat în istorie, profesor universitar la Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie al Facultății de Istorie și Filosofie și cercetător științific principal la Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, reprezintă o contribuție științifică de substanță în domeniul istoriei sociale a spațiului basarabean, situându-se la intersecția dintre istoria instituțională, istoria socială și analiza structurilor de putere într-un context periferic al Imperiului Rus. Prin amploarea tematică, rigoarea metodologică și teoretică, precum și prin bogăția surselor utilizate, volumul de 800 de pagini oferă o perspectivă coerentă și nuanțată asupra transformărilor de ordin social și instituțional suferite de categoriile privilegiate din Basarabia – boiernașii, mazilii, ruptașii, ruptele de vistierie și de cămară, odnodvorții, negustorii și călărașii – în decursul unui interval cronologic marcat de profunde mutații și transformări politice și administrative.

Structura lucrării, bine articulată și echilibrată, reflectă o cercetare riguroasă, întemeiată pe un corpus bogat și variat de surse, în special documente inedite de arhivă, identificate de-a lungul anilor în fondurile Arhivei Istorice de Stat din Rusia (Sankt Petersburg), Arhivei Istorice Militare de Stat din Rusia (Moscova), Arhivei de Stat din regiunea Odesa, Arhivei de Stat din regiunea Cernăuți (Ucraina), precum și în cele ale Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova, fiind susținută, totodată, de o solidă fundamentare istoriografică.

Încă din debut, prin „Studiul introductiv", autorul demonstrează o temeinică stăpânire a cadrului teoretic și conceptual. Noțiuni precum „privilegiu", „clasă socială", „pătură/stare socială", „statut social" sau „ierarhie" sunt analizate critic și contextualizate în raport cu specificul unei provincii de frontieră, integrate într-un imperiu cu o tradiție administrativă și juridică distinctă. De asemenea, este remarcabil efortul de sistematizare a istoriografiei existente, autorul reușind să identifice lacunele cercetării anterioare și să-și definească propriul demers ca unul inovator, orientat spre analiza dinamică a adaptării sociale și a mecanismelor de reconfigurare a elitelor.

Valentin TOMULEȚ. *Privilegiații în ierarhia socială a Basarabiei (1812–1871)*. Chișinău: Lexon-Prim, 2026. 800 p. ISBN 978-9975-181-45-7.

Autorul argumentează pertinent delimitarea cronologică 1812–1871, demonstrând că aceasta nu constituie rezultatul unei opțiuni convenționale, ci reflectă două momente de cotitură esențiale în evoluția Basarabiei sub administrația imperială rusă. Argumentația este coerentă și bine ancorată în realitățile istorice: anul 1812 este corect identificat drept începutul unui amplu proces de restructurare politico-administrativă, în timp ce anul 1871 marchează, în mod convingător, finalul sau limitele uzuale ale unui parcurs de integrare instituțională, ilustrat prin împroprietărirea odnodvorților fără pământ. În acest sens, intervalul ales permite surprinderea dinamicii transformărilor sociale într-o manieră diacronică, evidențiind trecerea graduală de la conservarea selectivă a privilegiilor tradiționale la uniformizarea juridică impusă de statul imperial-metropolă.

De asemenea, este de apreciat modul în care autorul corelează această periodizare cu problematica centrală a lucrării – evoluția statutului categoriilor privilegiate. Observația privind transformarea privilegiilor din drepturi fundamentate pe tradiție și recunoaștere simbolică în simple componente ale unei ierarhii juridice formale este nu doar pertinentă, ci esențială pentru înțelegerea procesului de modernizare socială în context imperial.

Din punct de vedere teoretic, lucrarea dovedește o

bună ancorare în literatura de specialitate, apelând la concepte consacrate ale sociologiei istorice. Utilizarea cadrului interpretativ weberian (tipologia formelor de dominaţie sau putere) este adecvată și productivă, oferind o grilă de lectură clară pentru analiza tranziţiei de la dominaţia tradiţională la cea raţional-legală. Integrarea noţiunilor de statut, prestigiu și legitimitate socială contribuie la nuanţarea discursului și la evitarea unei abordări strict descriptive.

Studiul introductiv evidenţiază în mod clar rigoarea conceptuală și coerenţa demersului ştiinţific al lucrării, conturând un obiectiv general bine definit și un set de direcţii de cercetare articulate logic. Autorul își propune nu doar o simplă descriere a categoriilor privilegiate din Basarabia, ci o analiză complexă a evoluţiei statutului lor social și juridic în intervalul 1812–1871, prin corelarea cadrului legislativ imperial cu practicile administrative și dinamica realităţilor socio-economice. Această abordare integratoare conferă studiului consistenţă și relevanţă interpretativă.

Deosebit de valoroasă este structurarea obiectivelor specifice, care reflectă și demonstrează o metodologie bine organizată. Identificarea categoriilor de privilegiaţi și a criteriilor de definire a statutului acestora constituie un punct de plecare esenţial, în timp ce analiza mecanismelor de recunoaștere sau retragere a privilegiilor permite surprinderea dinamicii relaţiei dintre centru și periferie în cadrul Imperiului Rus. Evaluarea impactului reformelor imperiale asupra ierarhiei sociale locale adaugă o dimensiune explicativă solidă, iar deschiderea spre comparaţie regională și imperială demonstrează ambiţia autorului de a depăși cadrul strict local. Astfel, studiul monografic reprezintă un proiect de cercetare matur, bine orientat tematic și metodologic, care promite contribuţii semnificative la înţelegerea structurii sociale a Basarabiei în epoca dominaţiei ţariste.

Autorul își asumă explicit o direcţie interpretativă modernă, racordată la tendinţele recente ale istoriografiei, prin depășirea grilelor tradiţionale de analiză. Demersul se înscrie într-o necesară reevaluare a statutului și funcţiilor categoriilor privilegiate din Basarabia, eliberată de stereotipurile persistente și de abordările reductiv juridico-administrative care au dominat mult timp discursul istoric în Republica Moldova. În acest sens, tratarea privilegiului ca instituţie socială, corelată cu transformările profunde generate de integrarea provinciei în structurile Imperiului Rus, deschide perspective analitice fertile. Autorul reușește să evidenţieze mecanismele subtile prin care elitele locale au negociat, în mod constant, între conservarea tradiţiilor autohtone și adaptarea la noile realităţi imperiale.

Deosebit de relevantă este și propunerea monografiei de a oferi o relectură coerentă și bine argumentată a proceselor istorice care au definit rolul diverselor categorii sociale – boiernași, mazili, ruptași, odnodvorţi, negustori sau călărași – în administrarea provinciei. Analiza surprinde atât dinamica internă a acestor grupuri, cât și transformările succesive ale statutului lor, determinate de reformele liberale din secolul al XIX-lea. Prin această abordare, lucrarea nu doar că îmbogățește înţelegerea ierarhiei sociale din Basarabia, ci contribuie substanţial la clarificarea raporturilor dintre putere, privilegiu și identitate socială în cadrul Imperiului Rus, sugerând totodată implicaţii semnificative pentru evoluţiile sociale ulterioare ale regiunii.

Capitolul I, intitulat „Boiernașii din Basarabia: între continuităţi sociale moldovenești și reconfigurări imperiale ruse", se distinge printr-o abordare comparativă și evolutivă. Autorul pornește de la realităţile Moldovei din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, unde această categorie socială ocupa o poziţie intermediară între marea boierime și masele dependente, caracterizată printr-un ansamblu de privilegii limitate, dar semnificative în plan simbolic și funcţional. Analiza continuă cu surprinderea procesului de adaptare a boiernașilor la noul cadru imperial rus, evidenţiind atât continuităţile, cât și rupturile. Un aspect deosebit de valoros îl constituie interpretarea recensământului fiscal din 1835, care este analizat nu doar ca instrument de evidenţă statistică, ci și ca mecanism activ de redefinire socială. Autorul arată cum clasificările administrative impuse de autorităţile ţariste au contribuit la erodarea identităţii tradiţionale a boiernașilor și la integrarea lor într-o ierarhie socială diferită. Iniţial beneficiari ai unor privilegii tradiţionale, aceștia au fost treptat supuși unei politici de uniformizare administrativă, care le-a diminuat autonomia și influenţa, plasându-i într-o poziţie intermediară între nobilime și categoriile dependente. Prin intermediul acestor mecanisme, autorităţile imperiale au monitorizat și redefinit statutul boiernașilor, condiţionând menţinerea privilegiilor de loialitatea faţă de stat și de integrarea în sistemul administrativ rus.

Deși reglementările din prima jumătate a secolului al XIX-lea au încercat să le conserve temporar statutul, echivalarea ulterioară cu nobilii personali și transferul celor fără funcţii în alte categorii sociale au accelerat declinul acestei stări. În final, politica imperială de uniformizare socială a condus la dispariţia boiernașilor ca grup distinct, aceștia fiind absorbiţi în noile ierarhii sociale imperiale.

Capitolul II, intitulat „Mazilii, ruptașii și ruptele din Basarabia sub regim de dominaţie ţaristă: identita-

te, reîncadrare socială și conflict administrativ (1812–1847)", constituie nucleul analitic al lucrării, atât prin dimensiunea sa, cât și prin complexitatea problematicii abordate. Autorul pornește de la ambiguităţile conceptuale existente în istoriografie și în sursele epocii, demonstrând că aceste categorii nu pot fi înţelese în termeni rigizi, ci trebuie analizate în contextul unor realităţi sociale fluide. Subcapitolele dedicate situaţiei acestor grupuri în Moldova secolului al XVIII-lea oferă un fundal necesar pentru înţelegerea transformărilor ulterioare.

Deosebit de relevantă este analiza procesului de reîncadrare socială sub administraţia ţaristă. Autorul evidenţiază rolul Comisiei pentru confirmarea apartenenţei la treapta de mazili și ruptași, instituţie care devine un instrument esenţial al politicii imperiale de control și clasificare socială. Procedurile birocratice, criteriile de validare și conflictele generate de aceste procese sunt analizate în detaliu, reliefând tensiunile dintre tradiţia locală și normele imperiale.

Un alt punct forte al capitolului îl reprezintă analiza fiscalităţii și a evoluţiei numerice a acestor categorii. Autorul demonstrează că, în ciuda statutului privilegiat tradiţional, mazilii și ruptașii au fost supuși unei presiuni fiscale crescânde, ceea ce a contribuit la degradarea poziţiei lor sociale. În același timp, sunt evidenţiate strategiile de adaptare și rezistenţă, inclusiv protestele și revoltele din primele decenii după anexare. Aceste episoade sunt interpretate nu doar ca reacţii spontane, ci ca manifestări ale unei conștiinţe de grup și ale unei identităţi sociale aflate în criză.

Capitolul include și o dimensiune culturală importantă, prin analiza nivelului de alfabetizare al mazililor, precum și o deschidere spre mediul urban, prin discutarea negustorilor de ghildă ca formă emergentă de elită urbană. Această diversitate tematică contribuie la conturarea unei imagini complexe a societăţii basarabene în tranziţie.

Analiza dedicată privilegiilor acordate burgheziei comerciale din Basarabia evidenţiază rolul decisiv al acestora în procesul de constituire și consolidare a acestei categorii sociale în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În acord cu perspectiva lui Max Weber, cazul basarabean confirmă faptul că modernizarea economică a fost însoţită de o separare progresivă între ordinele de clasă și cele de statut, generând transformări profunde în structura socială.

Privilegiile instituite de autorităţile imperiale ruse în anii ’30–’60 ai secolului al XIX-lea au funcţionat ca instrumente de integrare și control economic, facilitând accesul selectiv la resurse, pieţe și reţele comerciale. Acest cadru normativ a favorizat emergenţa unei burghezii comerciale dinamice și diversificate, însă, în același timp, profund stratificate, marcată de diferenţe juridice, economice și etnice, care au produs inegalităţi structurale persistente.

În plan urban, aceste mecanisme au contribuit la transformarea Chișinăului într-un important centru comercial regional, dar și la consolidarea unei ierarhii economice rigide. Dominanţa negustorilor evrei, greci și armeni, susţinută de avantaje instituţionale și de o prezenţă numerică superioară, s-a realizat în detrimentul altor categorii, în special al negustorilor autohtoni, accentuând astfel polarizarea socială și tensiunile interetnice.

În ansamblu, autorul demonstrează că privilegiile nu pot fi reduse la un simplu stimul al dezvoltării economice, ci trebuie înţelese ca factori structurali care au modelat pe termen lung arhitectura socială și economică a Basarabiei. Ele au reflectat mai degrabă strategiile politico-administrative ale Imperiului Rus decât o evoluţie organică a societăţii locale, contribuind la configurarea unui spaţiu urban relativ dinamic, alogen și cosmopolit, dar caracterizat de inegalităţi persistente și de o coeziune socială limitată.

Capitolul III, intitulat „Odnodvorţii din Basarabia: integrare forţată și redefinirea statutului social (1847–1871)", introduce în discuţie categoria odnodvorţilor, specifică sistemului social rus, în care au fost transformaţi mazilii și ruptașii în 1847, și analizează impactul integrării acesteia în Basarabia. Autorul surprinde mecanismele prin care această categorie a fost utilizată de autorităţile imperiale pentru a reorganiza structurile sociale locale. Integrarea forţată a unor grupuri în această categorie a generat transformări semnificative, atât în plan juridic, cât și economic.

Analiza evoluţiei numerice a odnodvorţilor și a politicilor de împroprietărire evidenţiază complexitatea proceselor de reformă agrară și administrativă. Autorul subliniază ambivalenţa acestor politici, care, pe de o parte, urmăreau stabilizarea socială și economică, dar, pe de altă parte, contribuiau la uniformizarea și controlul populaţiei. Studiul acestui capitol se distinge prin capacitatea de a integra date statistice cu interpretări de profunzime asupra efectelor sociale ale politicilor imperiale.

Capitolul IV, intitulat „Călărașii din Basarabia: de la administraţia moldovenească la cea imperială rusă", aduce în prim-plan o categorie mai puţin explorată în literatura de specialitate, dar esenţială pentru înţelegerea mecanismelor de control și administrare a provinciei. Autorul reconstituie evoluţia acestei categorii, de la rolul său în administraţia moldovenească la funcţiile îndeplinite în cadrul sistemului imperial rus. Accentul pus pe rolul călărașilor în controlul frontierei evidenţiază dimensiunea strategică a acestei instituţii, precum și trans-

formarea sa într-un instrument al puterii imperiale.

În concluzia lucrării dedicate categoriilor privilegiate din Basarabia în perioada 1812–1871, autorul oferă o analiză complexă a transformărilor sociale, juridice și administrative generate de integrarea provinciei în structurile Imperiului Rus. Studiul demonstrează că privilegiul nu a fost o realitate fixă, ci un instrument flexibil de guvernare, utilizat de autoritățile imperiale pentru stabilizarea politică, controlul fiscal și reorganizarea ierarhiilor sociale într-un spațiu de frontieră caracterizat prin diversitate instituțională și tradiții distincte.

În prima etapă post-anexare, administrația rusă a adoptat o politică pragmatică de continuitate, recunoscând formal categoriile tradiționale – boiernași, mazili, ruptași sau negustori – și menținând temporar privilegiile acestora. Pe termen mediu și lung însă, această strategie a fost înlocuită de un proces coerent de uniformizare juridică și fiscală, prin care statutul social a fost redefinit în funcție de criterii administrative. Instituții precum comisiile de confirmare a titlurilor au avut un rol decisiv în delimitarea elitelor recunoscute și în declasarea altor grupuri, transformând identitatea socială într-o categorie controlată de stat.

Un aport important al lucrării constă în clarificarea conceptuală a unor categorii frecvent confundate. Autorul evidențiază caracterul distinct al mazililor, în contrast cu ruptașii și ruptele, interpretate ca simple categorii fiscale tranzitorii. De asemenea, boiernașii sunt analizați ca un segment intermediar al elitei, a cărui ambiguitate a facilitat integrarea în sistemul imperial, dar și dispariția lor ca stare distinctă. În mod similar, evoluția odnodvorților reflectă logica modernizării birocratice, ilustrând trecerea de la criterii tradiționale la unele juridico-fiscale.

Studiul subliniază și dimensiunea simbolică a privilegiului, arătând că, dincolo de pierderea prerogativelor legale, identitățile sociale au continuat să funcționeze la nivel cultural și mental. Recensămintele fiscale și demografice sunt interpretate nu doar ca instrumente statistice, ci ca mecanisme active de restructurare socială, prin care statul a fixat și a controlat categorii anterior fluide. Deși numeric reduse, categoriile privilegiate au exercitat o influență socială semnificativă, în contextul unei societăți predominant rurale și slab urbanizate.

Analiza evoluției acestor grupuri este structurată în trei etape: o fază inițială de conservare aparentă (1812–1828), urmată de integrarea administrativă și fiscală (1828–1847), și, în final, de reformele liberale care au dus la dispariția juridică a privilegiilor tradiționale (1847–1871). Transformarea mazililor și ruptașilor în odnodvorți și, ulterior, în țărani de stat ilustrează acest proces gradual de declasare și absorbție în structurile imperiale.

În ansamblu, lucrarea evidențiază faptul că modernizarea în Basarabia nu a fost un proces abrupt, ci unul gradual, marcat de adaptare și negociere. Privilegiul apare ca un instrument al puterii imperiale, utilizat pentru a modela societatea și a controla mobilitatea socială. Prin abordarea interdisciplinară și utilizarea unor surse variate, studiul contribuie semnificativ la înțelegerea relației dintre tradiție și modernitate și oferă o perspectivă nuanțată asupra mecanismelor prin care Imperiul Rus a remodelat structura socială a unei provincii periferice.

Pe lângă analiza tematică, lucrarea impresionează prin rigoarea aparatului critic și prin valorificarea extensivă a surselor de arhivă. Anexele și indicii (antroponimic și toponimic) sporesc utilitatea practică a volumului, facilitând orientarea în materialul documentar și deschizând noi perspective de cercetare. Prin aportul său documentar și interpretativ, lucrarea contribuie nu doar la aprofundarea cunoașterii istoriei sociale a Basarabiei, ci și la reconfigurarea unor direcții de cercetare în istoriografia contemporană, oferind repere metodologice solide pentru studiile viitoare dedicate elitelor și structurilor de putere din spațiile periferice ale imperiilor.

Din punct de vedere metodologic, autorul adoptă o abordare interdisciplinară, combinând analiza istorică cu elemente de sociologie și antropologie socială. Această perspectivă permite o înțelegere mai profundă a proceselor de transformare socială, depășind nivelul descriptiv și oferind interpretări explicative solide.

În ceea ce privește limitele lucrării, acestea sunt minore și țin mai degrabă de dorința cititorului de a vedea dezvoltate anumite direcții de analiză, precum comparația cu alte provincii ale Imperiului Rus sau integrarea mai amplă a perspectivei microistorice. Aceste aspecte nu diminuează însă valoarea generală a volumului, ci, dimpotrivă, indică potențialul său de a genera noi cercetări.

În concluzie, *Privilegiații în ierarhia socială a Basarabiei (1812–1871)*, de Valentin Tomuleț, este o lucrare de referință pentru studiul istoriei sociale a Basarabiei și, mai larg, pentru înțelegerea proceselor de integrare imperială și transformare a elitelor locale. Prin echilibrul dintre analiză teoretică și investigație empirică, volumul reușește să ofere o imagine coerentă și complexă a unei societăți aflate la confluența dintre tradiție și modernitate, contribuind semnificativ la dezvoltarea istoriografiei basarabene și est-europene.